

DOI

УДК 061:908(497.2)

България и чуждестранната българистика: институционални и политически аспекти

Благовест Нягулов

доктор, доцент в Института за исторически изследвания на Българската академия на науките, бул. „Шипченски проход“, № 52, бл. 17, София, България,
e-mail: bnjagulov@gmail.bg

В статията са представени съвременните държавни, академични и неправителствени институции и организации в България, които са ангажирани с българистиката в чужбина. Дискутирани са техните дейности и инициативи в обхвата на научните, образователните и културните политики за подкрепа, насърчаване и разпространение на българския език, история и култура, и като цяло на хуманитарните и социалните научни познания за България и българите. Авторът дава информация за критичните анализи относно съвременното състояние на чуждестранната българистика, както и за приетата наскоро от българското правителство „Национална научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“, която създава добри перспективи за тласък в нейното развитие. Статията завършва с коментар за отражението на военната инвазия на Русия срещу Украйна върху българистиката в двете държави и с информация за проявите на солидарност от страна на българските научни институции спрямо украинските учени.

Ключови думи: България, чуждестранна българистика, институции, научни, образователни и културни политики.

Bulgaria and Foreign Bulgarian Studies: institutional and Political Aspects

Blagovest Njagulov

Doctor, Associate Professor at the Institute for Historical Studies of the Bulgarian Academy of Sciences, boulevard “Shipchenski prohod”, № 52, block 17, Sofia, Bulgaria, e-mail: bnjagulov@gmail.bg

The article deals with the state, academic and non-governmental institutions and organizations in Bulgaria, which are engaged in Bulgarian studies abroad. The author discusses their activities and initiatives in the scope of scientific, educational and cultural policies to support, promote and disseminate the Bulgarian language, history and culture, and the Humanities and social sciences related to Bulgaria and Bulgarians. The author provides information on the critical analyses of the current state of foreign Bulgarian studies, as well as on the recently adopted by the Bulgarian government “National Scientific Program “Development and Stabilization of Bulgarian Studies Abroad””, which creates good prospects for its development. The article concludes with a commentary on the impact of Russia's military invasion in Ukraine on Bulgarian studies in both countries and with information on the expressions of solidarity by Bulgarian scientific institutions towards Ukrainian scholars.

Key words: Bulgaria, foreign Bulgarian studies, institutions, scientific, educational and cultural policies.

1. Българистиката между наука и политика

В тесен смисъл терминът „българистика“ се отнася предимно към филологическите изследвания, както и към преподаването и разпространението на българския език и българската литература в чужбина. В широк смисъл този термин включва и други предимно хуманитарни науки като история и археология, науките за културата и изкуствата, както и социалните науки с насоченост към български обекти и проблеми, независимо дали тези науки се реализират в чужбина или в България. Този обхват определя интердисциплинарния и нееднороден характер на българистиката като научно направление и съвкупност от публични дейности. Терминът придобива

гражданственост в България със създаването на Центъра за българистика в София в края на 60-те години на XX век. Но корените на модерната българистика са много по-стари – те датират от 19 век, когато се формират и разграничават хуманитарните науки и се разширява политическия и изследователския интерес към българите. Добре известно е, че българистиката се появява и развива първоначално като клон на славистиката, т. е. на научните занимания със славянските езици, народи и култури. По-късно и в наши дни тя се вписва повече или по-малко в балканистичните и източноевропейските изследвания.

Съвременната българистика трябва да се справи с някои общи концептуални предизвикателства или рискове. Като комплексно направление за хуманитарни и социални изследвания, както и за преподаване и популяризиране на българска проблематика, българистиката поставя своеобразен „национален чадър“ на науката, която по презумпция се очаква да бъде наднационална. Въпреки голямата диференциация на науките в нашето съвремие, българистиката обединява в духа на Ренесанса или Възраждането различни вече обособени науки със свои специфики като по този начин актуализира въпросите за отношенията и баланса между тях. Не на последно място, българистиката свързва неизбежно наука и политика – връзка, която е необходима за нейното финансиране и функциониране, но и която поражда рискове за желаната и необходима научна автономност.

Българистиката става обект на научни и държавни политики, както в чужбина, така и в България, която съвсем обяснимо би трябвало да бъде основен фактор за нейното развитие. Моята цел тук е да представя съвременните академични, държавни и неправителствени институции и организации в България, които са ангажирани пряко или косвено с българистиката в чужбина. Освен това ще коментирам накратко техните инициативи и дейности в обсега на политиките за подкрепа, насърчаване и разпространение на хуманитарните и социалните научни знания за България и българите.

2. Чуждестранната българистика – наследство и промени

Ако можем да използваме със задна дата термина “българистика“, поради дългата липса на българска държавност модерните хуманитарни науки с български обекти на изследване се раждат именно като българистика в чужбина. Достатъчно е да споменем, че Българското книжовно дружество се създава през 1869 г. в румънския гр. Браила, че неговият първи председател Марин Дринов се формира и реализира като историк и филолог в Руската империя, на територията на съвременна Украйна, или че първата академична и цялостна история на българите е дело на чешкия историк Константин Иречек и се появява на чешки и немски език през 1876 г. През периода от възстановяването на българската държавност в 1878 г. до Втората световна война повечето известни български учени и преподаватели хуманитаристи от Софийския университет и Българското книжовно дружество, преименувано в 1911 г. на Българска академия на науките, учат и специализират в чужбина – в Русия, в Централна и Западна Европа.

В условията на еднопартийния комунистически режим и Студената война след втората половина на 40-те години на XX век развитието на хуманитарните науки в България се поставя в тесни политизирани и идеологизирани рамки. Първоначално приемствеността се отрича изцяло, прекъсват научните контакти със западната наука, а трансформациите и модернизацията в научната сфера се извършват по съветски модел. Тази ситуация се променя след утвърждаването на комунистическото управление в страната. От 60-те години се наблюдава постепенна реабилитация на националните континуитети и частично завръщане към изследователските теми и подходи на предвоенното наследство. Историческият материализъм започва да интегрира националната проблематика, като „нацията“ заменя все повече “класата” в изследванията. Започват да се развиват и социалните науки.

Началото на целенасочена и добре финансирана държавна политика по отношение на българистиката в чужбина се поставя през периода на т.нар. късен социализъм. Комунистическата партия-държава отделя значителни

усилия и ресурси, за да пропагандира националната история в чужбина и съответно да подготвя и привлича лоялни спрямо режима чуждестранни учени. Средоточие на новата държавна политика става Центърът за българистика към Президиума на Българската академия на науките (БАН) и Комитета за изкуство и култура (от 1977 г. – Комитет за култура). Неговата дейност е добре финансирана и мащабна като включва: организиране на научни форуми (вкл. два международни конгреса по българистика в София през 1981 и 1986 г.); специализации и курсове за стотици чуждестранни българисти в България (например, само през 1989 г. са приети над 280 чуждестранни учени, от които 163 – от т.нар. социалистически страни); книгоразпространение и абонаменти за български научни издания (също през 1989 г. са закупени и разпространени 16 000 тома, за което са похарчени 63 000 лв и са направени абонаменти за още 70 000 лв.); издаване на научна периодика – сп. „Старобългаристика“ и осведомителен бюлетин „Българистика“, както и на други печатни издания, например актовете на българистичните конгреси и др. (Radev, S. 1989. NA BAN 1989).

Държавната политика безспорно създава добри условия и перспективи за работа на учените, изследващи българистичната проблематика в чужбина. Същевременно политиката за стимулиране на „наука[та] за истината на България и на българите“, както определя българистиката Тодор Живков (Radev, S. 1989), преследва не толкова научни, колкото политически и пропагандни цели на социалистическата държава във времето на Студената война (NA BAN 1983). Негласно условие за „включването“ на учени в кръга на държавно финансираната научна и образователна дейност остава тяхната лоялност към Народна република България. Това условие на теория изключва учените в западните държави (включително тези от средите на т. нар. вражеска емиграция от България след Втората световна война), които са критично настроени спрямо режима или предлагат ревизия на допустимите от него визии за езика, историята и културата на българите. На практика неговото изпълнение не винаги е успешно. Големите проблеми пред дейността на Центъра за

българистика са свързани не само с противоборството между Запада и Източния блок, а и с конкуренцията с други пропагандни и научни центрове в балканския регион – специално турски и югославски (съответно македонски).

През последните две десетилетия на социализма в България пряко или косвено въздействие върху чуждестранната българистика оказват новосъздаваните български лекторати в чуждестранни университети, летните университетски семинари за подготовка на българисти във български висши учебни заведения, българските културни центрове в чужбина. Това наследство се запазва повече или по-малко като организационни форми и през следващия исторически период.

След политическия поврат в края на 1989 г., отворил пътя към трудната демократизация в България, българистика преживява криза и значителни промени. Изчезват или намаляват значително значителните ресурси, отделяни от държавата за финансиране на изследванията в хуманитарните науки и съответно за насърчаване на българистиката в чужбина. Промяната намира израз в закриването на Центъра за българистика и неговата замяна със Съвета за чуждестранна българистика като помощен консултативен орган на Управителния съвет на БАН (1994). Интересът в чужбина към България намалява тъй като се насочва предимно към Западните Балкани, преживели войните при разпадането на бивша Югославия. Но медалът има и благоприятна страна. Отпадат идеологическите ограничения на комунистическия режим и се развива свободната комуникация между българистите, работещи в страната и в чужбина. Създават се свободни условия за научна работа в България; в науката навлизат нови, „забранени“ доскоро теми; обогатява се методологията на научното познание. Същевременно сред българистите в чужбина се наблюдава постепенна смяна на поколенията и промяна на тематичните приоритети. Във време, когато мобилността става отличителната черта на глобалния свят, самият термин „чуждестранна българистика“ вече става относителен. Учени от България, намират временно или постоянно професионално поприще в чужбина.

Съвременната география на историческата българистика в чужбина обхваща на първо място държавите в източната част на Европа, с които българите са били в по-интензивни контакти или са имали сходна историческа еволюция. Специално място в българистичните изследвания придобива българската историческа диаспора в близката на България чужбина, която е забравена или по-точно забранена по време на социализма. Ново попълнение в чуждестранната българистика са младите представители на новата българска емиграция в развитите западни държави.

Сред академичните институции, където работят чуждестранни българисти, се открояват тези с регионална – славистична, балканистична или източноевропейска проблематика (например, Института по славяноведение в Москва, институтите по балканистика и византология в Букурещ и Белград, Института за източно- и югоизточноевропейски изследвания към университета в Регенсбург, Националният институт по източни езици и цивилизации в Париж и др.). Наред с това, българисти от историческата диаспора създават и ръководят научни центрове (като Центъра за българистика и балкански изследвания „Марин Дринов“ към Харковския национален университет „Василий Н. Каразин“ в Украйна и Изследователския институт на българите в Унгария към Българското национално самоуправление там) или неправителствени организации с българистична насоченост (като Научното дружество на българистите в Република Молдова и Одеското научно дружество на българистите). Продължава да функционира и създадената през 70-те години на миналия век Асоциация за българистика в Северна Америка (Njagulov, B. 2018).

3. Институции и политики в съвременна България

Институциите и организациите, които са ангажирани с българистиката зад граница, в съвременна България могат да се обособят в три групи – академични, държавни и неправителствени.

3.1. Академични институции

Групата на академичните институции включва Българската академия на науките (БАН) (специално институтите от направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“) и университетите (предимно факултетите по филологии и история). Те развиват българистична дейност в чужбина и в България чрез различни форми на международно сътрудничество, каквато например е системата на безвалутната размяна на учени между научните академии и центрове в различни страни. От академичните среди се организират международни научни форуми в страната и в чужбина и се излъчват специализирани структури, каквито са Съветът за чуждестранна българистика към БАН (1994) и Международната асоциация по българистика (2014).

Съветът за чуждестранна българистика към БАН, който работи на доброволни начала като консултативен орган на Управителния съвет на БАН, организира след 2001 г. няколко научни форуми в България. Последният от тях беше Кръглата маса „Българистиката в Европа: настояще и бъдеще“, състояла се на 11 и 12 май 2018 г., финансирана от Националния фонд „Култура“ и проведена в рамките на „Културната програма за Българското председателство на Съвета на Европейския съюз. Съвместно с Асоциацията за българистика в Северна Америка същият Съвет продължава да организира периодично на всеки 4 години българо-американски конференции по българистика, първата от които датира още от 1973 г. В началото на 2017 г. Съветът изработи „Становище за състоянието на чуждестранната българистика“, с подробен анализ и предложения, което беше изпратено на Управителния съвет на БАН и Министерството на образованието и науката (Stanovishte 2019).

Най-мощният научен форум по българистика в страната след 1989 г. беше Третият конгрес по българистика, организиран през 2010 г. от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и неговия Университетски комплекс по хуманитаристика „Алма Матер“ с основен партньор БАН. Конгресът се проведе през май 2013 г. с участието на над 400 учени от близо 50 държави. След този конгрес се създава Международната асоциация по българистика, която е

инициатива на историци от Софийския университет и обхваща предимно учени от университетските среди.

Важен инструмент за подготовката на българисти в чужбина остават летните семинари по български език и култура за чуждестранни учени, организирани от Софийския и Великотърновски университети със съдействието на Министерството на образованието и науката.

3.2. Държавни институции

Сред държавните институции особено важна роля за преподаването и популяризирането на българския език и българистичните знания, както и за подготовката на бъдещи българисти има Министерството на образованието и науката (МОН). Тази роля се осъществява преди всичко посредством българските лекторати в чуждестранни университети, преподавателите, изпращани в училища сред българските общности зад граница и други форми на образователна дейност в чужбина въз основа на междуправителствени споразумения и съответните нормативни актове.

Българските лекторати към чуждестранни университети имат дълга история и се създават било по инициатива на самите университети в чужбина, било чрез двустранни споразумения между български и чуждестранни университети и с посредничеството на просветните министерства. Ако през 1988 г. съществуват 54 лектората в 25 страни, в които се обучават ок. 1300 студенти, след политическите промени броят на тези лекторати намалява, въпреки че числеността на студентите временно се увеличава. По-късно и в наши дни този процес се стабилизира. Към 2016 г. МОН поддържа и съответно изпраща преподаватели от България в 39 лектората в 20 държави, в които се обучават 1164 студенти. Най-много такива лекторати има в Русия, Полша и Италия, а най-много студенти изучават български език в славяноезични и балкански държави: Украйна (235 студенти), Полша (184), Сърбия (131), Гърция (129), Хърватия (100) и т. н. Поддържани от МОН български лекторати има почти изключително в европейски държави, като единствените извън Европа са тези в Китай и Индия (Stanovishte 2019). Като лектори в чужбина Министерството

изпраща предимно преподаватели и учени филолози, а учебните програми в лекторатите, които са обхвата на филологическите академични структури, акцентират предимно върху изучаването на българския език и българската литература, и по-малко на историческата и културната проблематика.

Нови аспекти в образователната дейност на МОН от последното десетилетие на ХХ в. са приемът за обучение по държавна поръчка в български висши училища на студенти, докторанти и специализанти от средите на българските общности в чужбина и от Република Северна Македония, както и изпращането преподаватели в училища в чужбина за образователните нужди на българската диаспора. Тази дейност, която също има отношение към подготовката на бъдещи българисти, се извършва въз основа на две правителствени постановления: Постановление на Министерския съвет № 103/1993, което се отнася до образователната дейност сред „чуждестранни граждани от българска народност“ и Постановление 228/1997, което визира гражданите на Република Северна Македония. Най-много студенти се приемат от Република Молдова, Украйна, Република Северна Македония, Сърбия и Албания. Преподаватели са командировани от МОН предимно в основни и средни училища в селища с концентрация на т. нар. историческа диаспора в Република Молдова и Украйна, и по-ограничено (единични места) в Румъния, Сърбия, Казахстан.

Още по-нова форма, подкрепяна от МОН и съдействаща потенциално за развитието на българистиката са т. нар. български неделни училища в чужбина, които обхващат деца в учебна възраст преди всичко от диаспората, създадена от новата икономическа емиграция след 1989 г. Понастоящем тези училища са повече от 300 в 39 държави по света и те разполагат със своя асоциация, която ги подпомага (Asotsiatsiya 2022). Спонтанното нарастване на числеността на неделните училища през първите десетилетия на 21 век води до активни мерки за тяхното регламентиране и финансово подпомагане от страна на българската държава чрез МОН. Такива мерки са: две постановления на Министерския съвет за неделните училища (№334/2011 и №90/2018); Националната програма

„Роден език и култура зад граница“ (2012 г.), която се изпълнява от МОН и осигурява на проектен принцип финансирането на тези училища; създаването на специална Дирекция „Образование на българите зад граница и училищна мрежа“ към МОН (2016 г.). Образованието в неделните училища акцентира върху обучението по учебните предмети „Български език и литература“, „География и икономика“ и „История и цивилизация“ с фокус към България.

Българистичните знания продължават да се популяризират от българските културни институти в чужбина (бивши центрове), които подобно на лекторатите, се откриват на реципрочна основа въз основа на двустранни договори и се ръководят методически и издържат финансово от Министерството на културата. Всички културни институти се намират на територията на Европа, като прави впечатление отсъствието на такива центрове в столиците на съседните на България държави, с едно изключение – в Република Северна Македония. Понастоящем български културни центрове функционират в Берлин, Братислава, Будапеща, Варшава, Виена, Лондон, Москва, Париж, Рим, Скопие и Прага (Kulturni instituti 2022).

Реален принос за българистиката има и българската дипломация, осъществявана от Министерството на външните работи. Контактите с чуждестранни българисти влизат в обхвата на дейността на културните аташета към посолствата в чужбина. Сред държавните институции следва да се спомене и Изпълнителната агенция за българите в чужбина като институцията, най-пряко ангажирана с проблемите на българите зад граница, които са и актьори на сцената на българистиката в чужбина. Създадена през 1992 г. като „агенция“ с координиращи функции, но без достатъчно финансиране и големи правомощия, през 2000 г. тя е трансформирана в „държавна агенция“, а през настоящата 2022 г. придобива по-нисък статут на „изпълнителна агенция към министъра на външните работи“ (Izpalnitelna agentsia 2022.).

3.3. Неправителствени организации

Косвено отношение към развитието на българистиката и за подготовката и изявите на учени българисти в чужбина имат и някои неправителствени

организации в България, които са ангажирани изцяло или частично с национално ориентирани каузи – определяни от тях като „патриотични“ или „родолюбиви“. Техните пресечни точки с българистиката са там, където тези организации си поставят за цел да съхраняват и развиват българската идентичност на българоезичните/българските общности в съседни държави и на историческата диаспора в „близката чужбина“. Ето няколко примера:

Македонският научен институт (учреден през 1923 г., закрит в 1952 г. и възстановен в 1990 г.) има изследователски, събирателски (по отношение на исторически извори), издателски и пропагандаторски цели с фокус към историко-географската област Македония и утвърждаването на тезата за българската етническа/етнонационална идентичност на нейното славяноезично население особено до Втората световна война. Институтът обединява предимно учени, преподаватели и музейни работници, избира свои чуждестранни членове – учени българисти, организира национални и международни научни форуми и издава сп. „Македонски преглед“, както и изследвания на български и чуждестранни автори (Makedonski nauchen institut 2022; Grebenarov, A. 2009). В тези форуми и издания се поддържа трайно полемичния дискурс с други „външни (национални) пропаганди“ по отношение на Македония и особено с конкурентната идеология на т. нар. „македонизъм“ (македонския национализъм), която се основава на тезата за самостоятелна македонска идентичност и етническа нация с основен контрапункт – България и българската етническа нация. От няколко години Институтът, който традиционно е свързан с и подкрепян от организациите на българската емиграция (бежанците) от областта Македония в България, се ползва от държавна субсидия в качеството си призната „организация в обществена полза“.

Културно-просветното дружество за връзки с бесарабските и таврийските българи „Родолюбец“ (основано в 1990 г.), цели да поддържа българската идентичност на диаспората в историко-географските области Бесарабия, Таврия и други (на територията на днешните държави Украйна и Република Молдова),

както и на полуостров Крим (анексиран през 2014 г. от Русия), да насърчава нейните връзки с България и да съдейства за решаването на нейните проблеми в сферата на културата и образованието. Дружеството има приноси за образователната дейност сред етническите българи в бившето постсъветско пространство, които понастоящем се ползват с признати права на „национални малцинства“. На всеки две години то издава едноименен алманах с разнородни материали вкл. изследвания на учени българи от диаспората (Kulturno-prosvetno družestvo 2022; Vilga, M. 2016).

Фондация „Българска памет“ (регистрирана в 2007 г.) с основател, председател и спонсор бизнесменът и меценат д-р Милен Врабевски си поставя амбициозната цел да работи за „осъществяване на съвременната идея за национална идентичност в европейска перспектива“. Част от акцентите в нейните разностранни дейности са образователните инициативи сред младите хора от българските общности в съседни държави и от историческата диаспора (Fondatsia 2022). Една такава инициатива са двете учебни пособия по българска история със заглавие „Моята България“, които са предназначени за „млади читатели“ или „за подпомагане на обучението, организирано в чужбина“, т. е. на практика – за вече споменатите български неделни училища. Подготвени от професионални историци и издадени от водещата „учебникарска“ Издателска група „Просвета“, двете учебни пособия не пропускат да рекламират дейността на фондацията и нейния председател. Същевременно те предлагат някои „иновационни“, но спорни прочити на българското минало, които се предполага, че се вписват в „патриотичната“ мисия на фондацията (Moyata Bulgariya 2022).

Общото между тези и други неправителствени организации е, че за тях българистиката в чужбина е изключително ресурс за създаване, запазване, развитие и отстояване на българска идентичност.

4. Анализи, очаквания, перспективи, тревоги

В Становището за състоянието на чуждестранната българистика, изработено от Съвета за чуждестранна българистика при БАН през 2017 г., и в

писмо – Обръщение от участниците в кръглата маса „Българистиката в Европа...“, проведена през следващата 2018 г., което е адресирано до висшите държавни органи и институциите на изпълнителната власт в България, се констатира, че българистиката като цяло и особено чуждестранната българистика преживява дългосрочна криза. Това се случва от една страна заради маргинализирането на хуманитарните изследвания при засилваща се тенденция към прагматична насоченост на науката. От друга страна, ситуацията е следствие на насочването на външните политически и научни интереси към кризисни райони в Югоизточна Европа и Близкия Изток. Съществена причина за кризата в чуждестранната българистика е и отслабената подкрепа от страна на българската държава. На този фон се очертава реструктуриране на изследователските приоритети в академичните среди в отделните държави, както и намаляващ интерес към българистичните занимания на младите поколения чуждестранни слависти или балканисти. Същевременно, в двата цитирани документа се изтъква голямото значение на българистиката за изграждане на външни представи за съвременна България и за поддържането на български лобита в Европа и по света. Призивите към българските държавни органи са за „определяне на законова и финансова рамка за развитие на българистиката като национален научен приоритет“, както и за „разработване на дългосрочна национална програма за развитие на българистиката зад граница“ (Stanovishte 2019; Obrashтение 2019).

Няколко години след тези констатации и предложения конкретни отговори от страна на държавата нямаше. И това не беше случайно защото в България до май 2021 г. управляваше правителство на Политическата партия ГЕРБ (било самостоятелно, било в коалиция), която демонстрираше многократно, че за нея науката не е приоритет. Нещо повече, по време на първото управление на тази партия, започнало през 2009 г., държавният бюджет на БАН беше намален драстично в опит за принудително реструктуриране и дори закриване на най-големия научен център в страната. Това пренебрежително отношение към науката се открояваше още повече на фона на приоритетното значение, което

властите започнаха да придават през последните години на предучилищното, началното и средното образование в страната, както и на проблематиката на българите в чужбина. И в двата случая това до голяма степен се случваше под въздействието на „натиск отдолу“ – съответно от учителите и от общностите на новата българска емиграция.

Промените в държавната политика по посока към реална подкрепа и насърчаване на българистиката в страната и в чужбина могат да бъдат следствие на осъзнаването на адекватните на реалностите национални интереси в тази насока от страна на нови политици и политически сили. Анализите на учените са направени и големите очаквания за такива промени са налице. За да случат те, важна стимулираща роля могат да имат и международните предизвикателства, които изискват проактивни действия от страна на държавата. Такива са например: актуалните българо-македонски спорове за историята и езика във връзка с европейската интеграция на Република Северна Македония и ветото, което България е наложила на началото на преговорния процес; активизирането на многочислената вече българска диаспора при отстояване на нейните културни потребности и политически интереси; някои актуални малцинствени проблеми в положението на българските общности зад граница и пр. Затова, въпреки песимизма, пораждан от ситуацията в близкото минало, перспективите за положителни промени дават основания за умерен оптимизъм по отношение на бъдещето на българистиката.

Една година след провеждането на международната научна конференция XX „Кирило-Методиеви четения, посветени на 175-ата годишнина на харковската българистика“ (26–27 май 2021 г.), на която изнесох доклад по темата на тази статия, основанията за моя тогава изразен оптимизъм вече се оправдават. На 7 април 2022 г. новото коалиционно правителство на премиера Кирил Петков (избрано през декември 2021) прие Национална научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. Нейна основна цел е да популяризира „българския език и литература, българската история, изкуство, наука и култура (вкл. етнография и фолклор)“ сред чуждестранните учени.

Програмата ще се реализира в рамките на три години и има бюджетът от 4 млн лева. Тя предвижда да се финансират специализации на чуждестранни млади учени или докторанти българи, както и престой до три месеца в България на утвърдени чужди учени, за да преподават и до правят съвместни изследвания с българските им колеги; да се създадат безплатни дигитални образователни и изследователски програми за дистанционно обучение на студенти и докторанти, онлайн платформа за превод от и на български език и портал с дигитални образователни и научни ресурси в областта на българистиката и пр.. Координатор на програмата е Българската академия на науките, а нейни партньори са Софийският, Пловдивският, Великотърновският, Югозападният и Шуменският университети (Startira 2022).

Ако представената научна програма създава перспективи за тласък в развитието на чуждестранната българистика, военната инвазия на Русия срещу Украйна от началото на настоящата 2022 г. поражда тревоги и в тази насока. Научните изследвания в интерес на просперитета на човешките общества са несъвместими с военните конфронтации. Продължаващата вече няколко месеца война безспорно ще засегне тежко българистиката в две държави, в които българистичните изследвания имат особено силни традиции. В тази влошена международна ситуация и в контекста на солидарността спрямо многобройните бежанци от Украйна, ръководството на БАН предложи временно настаняване на украински учени и техни семейства в своя хотел и почивна база. По инициатива на Събранието на академиците и член-кореспондентите академията обяви дарителска кампания за набиране на парична помощ за украинските бежанци. Украински учени, включително българи, започнаха работа на временни трудови договори в някои академични институти¹. Тревогите от

¹ Ръководството на Института за исторически изследвания на БАН направи публична декларация във връзка с войната и за солидарност с учените българи, българската малцинствена общност и народа в Украйна (URL: <http://ihist.bas.bg/декларация-на-ръководството-на-инсти/>). В института бяха приети на работа с временни трудови договори историците проф. Михаил Станчев и доц. Сергей Страшнюк, благодарение, на които се създаде и функционира един от най-успешните българистични центрове в чужбина – вече споменатия Център за българистика и балкански изследвания „Марин Дринов“ към Харковския национален университет

разрушителната стихия на войната, която провокира фрапиращи аналогии с травматичното военно минало на Европа и света, наистина са големи. Но изразените негативни и осъдителни реакции на преобладаващата част от международната, включително и на академичната общност спрямо инвазията и действията на руската армия в Украйна и за солидарност с жертвите на войната вдъхват надежди за бъдещето.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Asotsiatsiya 2022. Asotsiatsiya na balgarskite uchilishta v chuzhbina, [Association of Bulgarian Schools Abroad], URL: <https://abgschool.org>, (Date of the application 24.05.2022), (In Bulgarian).

Асоциация 2022. Асоциация на българските училища в чужбина, URL: <https://abgschool.org/за-абуч>, (Дата на прилагане 24.05.2022).

Bilga, M. 2016. Sazdavane I parvite godini ot deynostta na Druzhestvoto za kulturni vrazki s besarabskite i taviyskite balgari “Rodotyubets” [Establishment and the first years of activity of the Society for Cultural Relations with the Bessarabian and Taurian Bulgarians “Patriot”]. *Rodotyubets, Almanah*, VIII, Sofia, s. 23-30, (In Bulgarian).

Билга, М. 2016. Създаване и първите години от дейността на Дружеството за културни връзки с бесарабските и таврийските българи „Родолубец“. *Родолубец, Алманах*, VIII, София, 2016, с. 23–30.

Grebenarov, A. 2009. Makedonskiyat nauchen institut (1923–2008). Dokumentalen letopis. [Macedonian Scientific Institute (1923–2008). Documentary chronicle], Sofia, Gutenberg, (In Bulgarian).

Гребенаров, А. 2009. Македонският научен институт (1923–2008). София, Гутенберг.

Izpalnitelna agentsia 2022. Izpalnitelna agentsia za balgarite v chuzhbina kam ministara na vanshnite raboti. [Executive Agency for Bulgarians Abroad to the

„Василий Н. Каразин“. На 27 май в института се проведе и кръгла маса на тема „Руско-украинската война и Българи през погледа на историците“ (URL: <http://ihist.bas.bg/кръгла-маса-за-войната-в-украйна>).

Minister of Foreign Affairs]. URL: <https://www.aba.government.bg/contacts>, (Date of the application 02.06.2022) (In Bulgarian).

Изпълнителна агенция 2022. Изпълнителна агенция за българите в чужбина към министъра на външните работи, URL: <https://www.aba.government.bg/contacts>, (Дата на прилагане 24.05.2022).

Kulturni instituti 2022. Kulturni instituti v chuzhbina. Ministerstvo na kulturata. URL: <http://mc.government.bg/page.php?p=98&s=99&sp=0&t=0&z=0>, (Date of the application 24.05.2022) (In Bulgarian).

Културни институти в чужбина. Министерство на културата. URL: <http://mc.government.bg/page.php?p=98&s=99&sp=0&t=0&z=0>, (Дата на прилагане 24.05.2022).

Kulturno-prosvetno druzhestvo 2022. Kulturno-prosvetno druzhestvo za vrazki s besarabskite i taviyskite balgari "Rodotyubets". [Cultural and Educational Society for Relations with Bessarabian and Tavrian Bulgarians "Patriot"]. URL: <https://m.facebook.com/groups/rodolubets/> (Date of the application 24.05.2022) (In Bulgarian).

Културно-просветно дружество 2022. Културно-просветно дружество за връзки с бесарабските и таврийските българи „Родолубец“. URL: <https://m.facebook.com/groups/rodolubets/> (Дата на прилагане 24.05.2022).

Makedonski nauchen institut 2022. Makedonski nauchen institut, [Macedonian Scientific Institute], URL: <http://www.mni.bg/>, (Date of the application 24.05.2022), (In Bulgarian).

Македонски научен институт 2022. Македонски научен институт, URL: <http://www.mni.bg/>, (Дата на прилагане 24.05.2022).

Moyata Bulgariya 2022. Moyata Bulgariya. Kratka istoriya za mladi chitateli, [My Bulgaria. A short history for young readers]. URL: <https://www.moyata.bg/>, (Date of the application 24.05.2022). (In Bulgarian).

Моята България 2022. Моята България. Кратка история за млади читатели, URL: <https://www.moyata.bg/> (Дата на прилагане 24.05.2022).

NA BAN 1983. NA BAN, Nauchen arhiv na Balgarskata akademiya na naukite, [Scientific Archives of the Bulgarian Academy of Sciences], f. 163, op. 2, a. e. 41, l. 2–11 (In Bulgarian).

НА БАН 1983. НА БАН, Научен архив на Българската академия на науките, ф. 163, оп. 2, а.е. 41, л. 2–11.

NA BAN 1989. NA BAN, Nauchen arhiv na Balgarskata akademiya na naukite, [Scientific Archives of the Bulgarian Academy of Sciences], f. 163, op. 2., a. e. 136, l. 1-29, (In Bulgarian).

НА БАН 1989. НА БАН, Научен архив на Българската академия на науките ф. 163, оп. 2, а.е. 136, л. 1–29.

Njagulov, B. 2018. The Historical Bulgarian Studies Abroad: a Glimpse into their Past and Present. *Bulgarian Historical Review*, № 3–4, p. 16–39.

Obrashtenie 2019. Obrashtenie ot uchastnitsite v kraglata masa “Balgaristikata v Evropa: nastoyashte i badeshte”, [Address by the participants in the round table "Bulgarian Studies in Europe: present and future"]. *Balgaristikata v Evropa: nastoyashte i badeshte*. Pod red. Na L. Taseva, Y. Spasova-Dikova, M. Tsibranska, Bl. Njagulov, B. Mircheva, A. Luleva, Iv. Gergova, Sn. Goryanova. Sofia, Izdatelstvo Iztok-Zapad, s. 38–42, (In Bulgarian).

Обръщение 2019. Обръщение от участниците в кръглата маса „Българистиката в Европа: настояще и бъдеще“. *Българистиката в Европа: настояще и бъдеще*. Под ред. на Л. Тасева, Й. Спасова-Дикова, М. Цибранска, Бл. Нягулов, Б. Мирчева, А. Лулева, Ив. Гергова, Сн. Горянова, София: Издателство „Изток-Запад“, с. 38–42.

Radev, S. 1989. Balgaristikata – nauka vav vazhod. [Bulgarian Studies – a Science on the Rise]. Radev, S. *Balgaristika, balgaroznanie, nauka za Balgaria*. Sofia. Izdatelstvo na OF. (In Bulgarian).

Радев, С. 1989. Българистиката – наука във възход, [Bulgarian Studies – a Science on the Rise]. *Радев, С. Българистика, българознание, наука за България. София, Издателство на ОФ*.

Stanovishte 2019. Stanovishte za sastoyanieto na chužestrannata balgaristika, [Opinion on the state of foreign Bulgarian studies]. *Balgaristikata v Evropa: nastoyashte i badeshte*. Pod red. Na L. Taseva, Y. Spasova-Dikova, M. Tsibranska, Bl. Njagulov, B. Mircheva, A. Luleva, Iv. Gergova, Sn. Goryanova. Sofia, Izdatelstvo Iztok-Zapad, s. 13–37 (In Bulgarian).

Становище 2019. Становище за състоянието на чуждестранната българистика. *Българистиката в Европа: настояще и бъдеще*. Под ред. на Л. Тасева, Й. Спасова-Дикова, М. Цибранска, Бл. Нягулов, Б. Мирчева, А. Лулева, Ив. Гергова, Сн. Горянова, София: Издателство „Изток-Запад“, с. 13–37.

Startira 2022. Startira nova Natsionalna nauchna programa – „Razvitie i utvarzhdavane na balgaristikata v chuzhbina“ [A new National Scientific Programme "Development and Promotion of Bulgarian Studies Abroad" was launched]. *Научен портал на Министерството на образованието и науката*, 05.05.2022, URL: <https://naukamon.eu/startira-nova-naczionalna-nauchna-programa-razvitie-i-utvarzhdavane-na-balgaristikata-v-chuzhbina/>, (Date of the application 24.05.2022) (In Bulgarian).

Стартира 2022. Стартира нова Национална научна програма – „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. *Научен портал на Министерството на образованието и науката*, 05.05.2022, URL: <https://naukamon.eu/startira-nova-naczionalna-nauchna-programa-razvitie-i-utvarzhdavane-na-balgaristikata-v-chuzhbina/>, (Дата на прилагане 24.05.2022).

Fondatsia 2022. Fondatsia “Balgarska pamet“. [“Bulgarian Memory” Foundation]. URL: <https://bgmf.eu/>, (Date of the application 24.05.2022) (In Bulgarian).

Фондация 2022. Фондация „Българска памет“. URL: <https://bgmf.eu/>, (Дата на прилагане 24.05.2022).

Дата на подаване на статията в редакцията – 2 юни 2022 г.